

Fra Frano Doljanin, *Franjevci Provincije Presvetog Otkupitelja 1735. – 2023. Životopisi i službe* (Split: Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja, 2024), 782 str.

Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja sa sjedištem u Splitu prvi je put u svojoj višestoljetnoj povijesti dobila djelo u kojem su, na jednome mjestu i stručno, obrađeni svi njezini članovi, i to od njezina osnutka 1735. pa do današnjega dana (2023.). Zasluga je to marljivoga istraživača i člana Provincije fra Frane Doljanina. Djelo ima ukupno 782 stranice, a recenzirali su ga doc. dr. sc. Ante Gverić, prof. dr. sc. Marko Trogrlić te prof. dr. sc. Mladenko Domazet.

Knjiga je podijeljena sljedeće cjeline: „Provincijalova riječ”; „Predgovor”; I. dio „Životopisi franjevaca (Abecednim redom)”; II. dio „Razni popisi”; III. dio „Izvori i literatura”; „O autoru” i „Sadržaj”.

Provincijal provincije Presvetog Otkupitelja dr. sc. fra Marko Mrše, kao poglavar zajednice, u svojem uvodnom slovu („Provincijalova riječ”) s pravom ističe: „Ovo djelo predstavlja svojevrsni spomenik, i usudio bih se reći, čin, gestu ili način zahvalnosti naše Provincije prema svim njezinim pokojnim članovima od njezinog osnutka 1735. godine. Između navedenih godina, brojeva, imena i mnogih drugih podataka krije se mnoštvo zasebnih svjetova, neponovljivih života, nebrojenih događaja – tužnih i radosnih – te obilje duhovnih plodova i darovane Božje milosti, ostvareno djelovanjem franjevaca Provincije Presvetog Otkupitelja kroz 288 godina na našim prostorima” (str. 7).

U „Predgovoru” autor povijesno uvodi u temu naznačujući da je Franjevačka provincija sv. Kaja pape i mučenika u Dalmaciji osnovana poveljom *Inter gravissimus* 22. siječnja 1735. Tom je poveljom provincija Bosna Srebrena podijeljena na tri provincije. Samostani Visovac, Šibenik, Makarska, Zaostrog, Živogošće, Sinj, Omiš, Knin i Karin te kuće u Splitu, Sućurju i Sumartinu pripali su navedenoj provinciji (str. 9). Nadalje, doznajemo i povod nastanka ovoga vrijednog djela, a to je 280. obljetnica osnutka Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja (2015.). „Odlučio sam, koristeći dostupne informacije, sustavno urediti popise pojedinih provincijskih službi od samog osnutka Provincije ili od osnutka pojedine službe” (str. 9). Autor ističe da je u djelu obuhvatio živote, odnosno napisao životopise ukupno 1861 franjevca! U radu je koristio izvornu, odnosno arhivsku građu, kao i drugu potrebnu dostupnu literaturu. Doljanin nadalje kaže: „Ovo djelo predstavlja pokušaj prikupljanja mnogih podataka na jednom mjestu, posebno onih do sada nepoznatih za pojedine franjevce. Želim istaknuti da cilj ovoga djela nije bio pružiti iscrpne podatke o životu i službama franjevaca, već ponuditi smjernice onima koji žele saznati više gdje mogu tražiti detaljnije informacije” (str. 11). Na kraju autor vrlo lijepo kaže: „Pisanje ovog djela zahtijevalo je mnogo vremena i truda. Kroz proces stvaranja, duboko sam uronio u život i rad braće franjevaca, što mi je pružilo mnogo vrijednih spoznaja. Smatram da je ovo djelo izraz mog poštovanja i zahvalnosti prema svima njima koji su djelovali na našim prostorima, čuvajući vjeru u Evanđelje Isusa Krista. Neki od njih svoju vjeru potvrdili su čak i svojom krvlju, posebno tijekom Drugog svjetskog rata i poraća. Svi navedeni franjevci u ovom djelu svojim djelovanjem obuhvatili su širok spektar

područja – duhovnog, prosvjetnog, kulturnog, karitativnog i materijalnog, nastojeći tako širiti vjeru u Isusa Krista te se istovremeno boriti za očuvanje hrvatske nacionalne svijesti” (str. 13).

U prvom dijelu, „Životopisi franjevac (Abecednim redom)”, autor donosi životopise 1861 franjevca. Osim kratkoga životopisa svakoga pojedinog franjevca, donosi i njegovu sliku ako postoji, kao i službe. Da bi to poglavlje bilo moguće napisati, autor je koristio sljedeće knjige: *Liber archivalis* (dvije knjige), *Spisi provincijala* (čuvaju se u arhivu u Splitu), kao i knjige novicijata (Visovac i Zaoštrog) te knjige svećanih zavjeta (Makarska i Split). Autor je istražio i samostanske arhive na Visovcu, u Sinju, Splitu, Zaoštrogu, Makarskoj i Omišu. Konzultirao je i neke biskupijske odnosno nadbiskupijske arhive, primjerice u Šibeniku i Splitu. Kao što je i sam istaknuo u predgovoru, životopisi nisu pisani iscrpno nego informativno, s naznakom gdje dalje tražiti. Možemo reći da je knjiga u ovom dijelu pisana leksikografskim stilom i kao takva itekako ima svrhu i vrijednost. Autor je navodio franjevce abecednim redom prema prezimenu. Ako je bilo više franjevaca istoga prezimena, redosljed ide po imenu, a ako su imali isto ime i prezime, redosljed je određen od starijih prema mladima. Postojale su i određene poteškoće, a one se odnose na nedostatak izvora, pogotovo za razdoblje oko dvaju svjetskih ratova: od 1914. do 1920. te od 1940. do 1946. godine. Razlog je očit, a to su ratna razaranja i uništavanje brojnih crkvenih građevina i nestanak crkvenih knjiga. Kad je riječ o suvremenoj povijesti i franjevcima, osobito o onima koji su živjeli i djelovali nakon Drugoga svjetskog rata do danas, autor donosi uistinu brojne i na izvorima utemeljene podatke bilo o životima, bilo o pojedinim službama, i sve izlaže u leksikografskom stilu. Ove suvremene podatke možemo smatrati pouzdanima jer su utemeljeni na brojnim arhivskim izvorima iz same Provincije i biskupijskim izvorima, ali i na novijoj sekundarnoj literaturi koju je autor konzultirao.

U dijelu „Razni popisi” autor donosi ukupno 38 popisa, i to redom: Izborni provincijski kapituli – Provincijali, vikari i definitori (1735. – 2022.); Gvardijani i vikari; Odgojitelji; Ravnatelji i rektori; Tajnici Provincije; Ekonomski Provincije; Pročelnici vijeća; Druge provincijske službe; Bolnički i vojni kapelani; Orguljaši; Misionari; Voditelji mjesnih bratstava OFS-a; Voditelji mjesnih bratstava FRAME; Predavači i teme na regionalnim sastancima; Kapelani časnih sestara; Statuti Provincije; Teme provincijskih kapitula; Plenarno vijeće Provincije; Dan Provincije; Generalni vizitatori u drugim provincijama; Generalni vizitatori u našoj Provinciji; Službe u franjevačkom redu; Generalni ministri u Provinciji; Nadbiskupi – članovi naše Provincije; Nagrade i priznanja; Ubijeni franjevci; Žrtve, poginuli i nastradali franjevci; Zatvoreni, osuđeni, kažnjavani i progonjeni franjevci; Svećenici koji su napustili Provinciju ili prešli u drugu zajednicu do 1960.; Franjevci koji su prešli u našu Provinciju; Franjevci kršteni u pravoslavnoj ili drugoj vjeri; Časne sestre u samostanima i na župama; Župni listovi; Kipovi, biste, ploče, ulice, institucije... u čast franjevaca; Župnici i župni vikari u župama povjerenim Provinciji; Voditelji i dušobrižnici misija/župa u inozemstvu; Polaznici Franjevačke gimnazije u Sinju (1854. – 1943.); Broj svećenika u Provinciji kroz povijest (grafikon). Kad je riječ o ovom drugom dijelu, zasebno mjesto svakako zauzima popis župnika i župnih vikara u župama povjerenim Provinciji, kao i voditelja misija u inozemstvu. Autor se pri pisanju ovoga dijela služio već dostupnim

djelomičnim popisima koje su izrađivali fra Vjeko Vrčić i fra Stanko Bačić, ali i tabulama ili pak vizitacijama biskupa i provincijala koji se nalaze u arhivu Provincije kao i nekim državnim arhivima, naprimjer u Zadru. Ono što nam se čini važnim istaknuti jest činjenica da su se franjevci župnici ove provincije u novijoj povijesti na poseban način bavili izdavanjem župnih listova koji su služili kao svojevrsna kronika i svjedoci toga vremena. Iz knjige nedvojbeno jasno proizlazi da svi župni listovi – izuzev župnoga lista *Naše Gospe Lurdske* iz Zagreba, pokrenutog 1928. – koje su osnovali franjevci u župama datiraju od 1966. pa nadalje, a kad je riječ o župnim listovima osnovanim u inozemstvu, svi su iz novijega razdoblja, i to od 1972., kad je izišao *Glas hrvatske župe* Vancouver kao prvi, pa sve do današnjega dana.

U trećem dijelu, „Izvori i literatura”, autor donosi izvore i literaturu kojom se u svojem mukotrpnom i višegodišnjem radu metodološki ispravno služio. Ovdje nabrajamo sljedeća mjesta koja su mu poslužila za rad: Provincijski arhiv Split; Samostanski arhiv Makarska; Samostanski arhiv Omiš; Samostanski arhiv Sinj; Samostanski arhiv Split-Trstenik; Samostanski arhiv Visovac; Samostanski arhiv Zaostrog; Biskupijski arhiv Šibenik; Nadbiskupski arhiv Split; matice na internetu; literatura (ukupno 223 jedinice).

Smatramo da se radi o djelu koje će sigurno biti nezaobilazna literatura i polazište za sva daljnja istraživanja povijesti Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, bilo pojedinih njezinih franjevaca ili pak pojedinoga samostana, od njezina nastanka i u novijem vremenu. Broj korištenih bibliografskih jedinica, kao i količina korištenoga materijala iz brojnih arhiva, svjedoči o ozbiljnosti pristupa navedenoj problematici te mnoštvu podataka koje u djelu pronalazimo. Izražavamo i nadu da će ovo djelo dospjeti u ruke brojnih zainteresiranih čitatelja koji će se upoznati sa životom i djelovanjem pojedinih franjevaca ove provincije u daljoj, ali i bližoj modernoj povijesti, a isto tako bolje upoznati njihovo široko polje rada i djelovanja, čime su zasigurno zadužili našu domovinu, a i šire.

Ivan Macut

Vijoleta Herman Kaurić, *Za naše junake... Rad dobrotvornih društava grada Zagreba u Prvom svjetskom ratu* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2023), 427 str.

U okvirima domaće historiografije Prvom svjetskom ratu pristupalo se uglavnom u kontekstu velikih bitaka koje su s vremenom postale gotovo njegovi sinonimi. U skladu s tim, narativ vezan uz problematiku rata sveo se na bitke na Sommi ili Galipolju. Ipak, određeni odmak od takva narativa vidljiv je u okviru niza studija anglosaske historiografije, poput analize francuskoga povjesničara François Bouloca, koji je 2008. objavio knjigu pod naslovom *Ratni profiteri 1914. – 1918.* Te i slične studije razvijaju se u okviru socijalne povijesti, u čijim se okvirima može pristupiti